

AARS

AMICS DE L'ART ROMÀNIC DE SABADELL

Núm. 150

14 de març de 2015

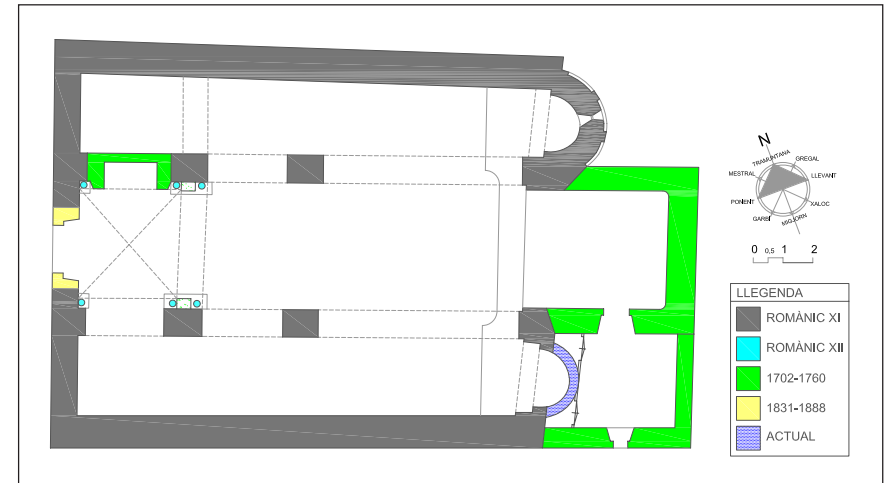
VALLÈS ORIENTAL

SANT ANDREU DE CASTELLCIR

Els esposos Geroard i Ermessenda, de Castellcir van construir l'església de Sant Andreu "infra terminos castris Cervi" l'any 1032, segons descriu un document, i va ser renovada i edificada des del sòl, "infra comitatum Ausonensem, infra terminos castris Cervi, renovavimus atque a solo edifica-

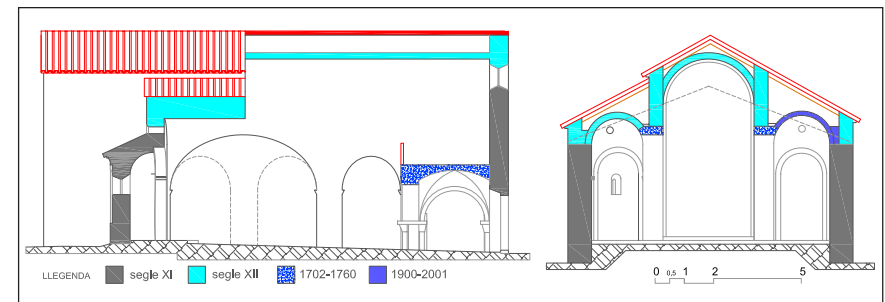
SANT ANDREU DE CASTELLCIR. Façanes de tramuntana i de llevant, amb l'absis llombard.

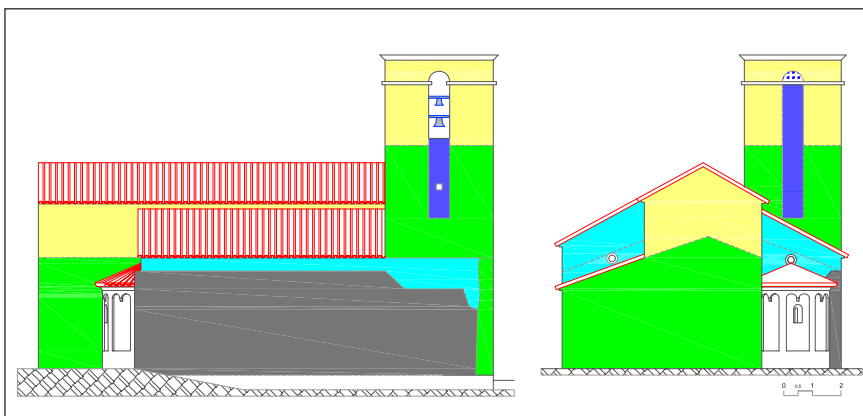
SANT ANDREU DE CASTELLCIR. Planta de l'església amb indicació de les diferents fases constructives.

vimus" (Ordeig, 1987), i, molt probablement fou consagrada pel bisbe i abat Oliba aquest mateix any, cosa que fa dir a Antoni Pladevall, que seria "un dels edificis més antics del romànic llombard".

D'aquest edifici llombard ens en queda ben poca cosa a la vista, l'absis lateral de tramuntana i el basament d'un edifici de tres naus. Al segle XVII ja havia sofert importants modificacions, segons descriu el rector Francesc Coma en la consuetada que redacta l'any 1666, on descriu les importants reformes que es van fer al temple. Tot i aquesta descripció i la que comenta Pladevall que va fer un altra rector, anomenat Jaume Pujol, en una altra consuetada de l'any 1887, a l'edifici es poden veure senyals d'obres que no descriuen ni l'un ni l'altre. Amb tot, aquestes consuetes expliquen que l'església havia tingut un cimbori-campanar que van fer enderrocar els parroquians entre 1617 i 1621 i que obriren les amples arcades de comunicació

SANT ANDREU DE CASTELLCIR. Secció longitudinal i transversal de l'església.

SANT ANDREU DE CASTELLCIR. Façanes de tramuntana i de llevant de l'església on podem veure una aproximació simplificada de l'evolució constructiva.

entre la nau central i les laterals, al mateix temps que eliminaven una pilastra de cada costat. Durant aquest temps també es va construir la sagristia i el campanar.

És un edifici de tres naus capçades per tres absis, el central és rectangular i els dos laterals, semicirculars. El de la dreta és de construcció recent, ja que l'autèntic es va enderrocar quan van construir la sagristia. L'edifici tal com el veiem avui no té res a veure amb el del segle XI, moment del qual

SANT ANDREU DE CASTELLCIR. Interior de l'església any 1993.

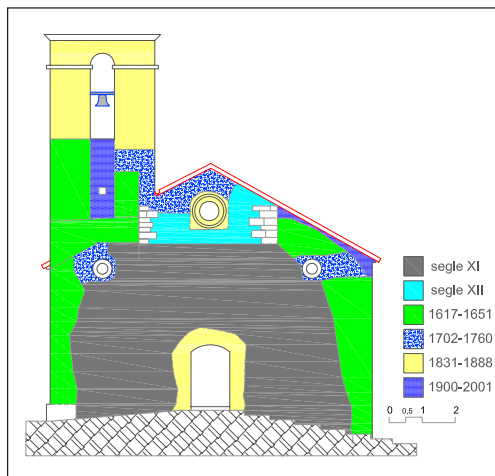

SANT ANDREU DE CASTELLCIR. Façana de ponent, fotografiada des del cementiri. La façana, sense el revestiment que la protegia, ens marca les vicissituds passades al llarg del temps.

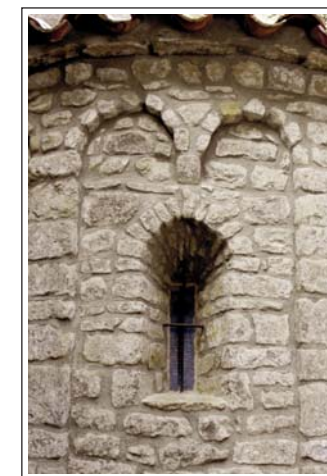

SANT ANDREU DE CASTELLCIR. Absis característic de l'estil llombard, amb sòcol, lesenes i arcuacions cegues

podem encara contemplar un bonic absis llombard que encapçala la nau de tramuntana. La resta de l'edifici l'hem de intuir contingut dins els revestiments dels murs de les naus actuals, encara que és probable que hagin estat refets posteriorment. L'existència del fris a les arrencades dels arcs triomfals, ens fa pensar en l'existència dels absis laterals. L'anàlisi dels murs pel costat de fora ens mostra, al de tramuntana, un aparell molt transformat on es detecten diferents tipus en diferents zones i alçades. A la façana de ponent, també hi podem llegir un edifici de tipologia basilical que es

SANT ANDREU DE CASTELLCIR. Planimetria de la façana de ponent, planimetria amb una aproximació simplificada de les transformacions que ha sofert al llarg del temps.

SANT ANDREU DE CASTELLCIR. Detall de la finestra i del fris d'arcuacions cegues de l'absis llombard.

perd més tard quan es construeix el campanar actual i s'aixeca la nau meridional per unificar la teulada amb la de la nau central. La façana de migjorn manté encara un erosionat revestiment de morter que deixa entreveure un aparell poc uniforme, com si aquest mur hagués estat edificat força més tard. També podia substituir-ne un d'anterior.

Seria interessant realitzar una prospecció arqueològica per poder constatar la contemporaneïtat de les tres naus i l'existència dels dos absis que manquen, així com poder veure si existia o no una església anterior en aquest mateix lloc.

La cronologia és complexa si intentem fer la lectura dels paraments exteriors. En principi a la façana de ponent s'hi detecten senyals d'un edifici cobert a dues aigües amb carener perpendicular a aquesta façana, però força més baix que l'actual. També a la façana de tramuntana es pot veure un canvi en l'aparell, que coincideix, més o menys, amb el que veiem a la façana de ponent. Aquest fet implica que les naus tenien una alçada menor que la que tenen avui, per tant les voltes van ser construïdes de bell nou quan varen alçar les naus. Aquest alçament es devia produir en dues fases, primer es devia alçar la nau central i més tard, les naus laterals. De fet també es podrien haver construït en dos moments diferents, com ho podria indicar el fet que les teulades de les naus laterals no són a la mateixa alçada o bé podria haver estat fet en el mateix moment en que es van refer les cantonades de l'edifici amb carreus de pedra calcària molt ben tallada. Ho podem veure a les cantonades i a l'alçament del cos central. La possible reconstrucció de la façana de migjorn podria coincidir amb aquestes dates.

SANT ANDREU DE CASTELLCIR. Interior de l'absis romànic de la nau de tramuntana.

SANT ANDREU DE CASTELLCIR. Detall d'un frís escacat que se situa a l'arrencada de l'arc triomfal de les dues absidions.

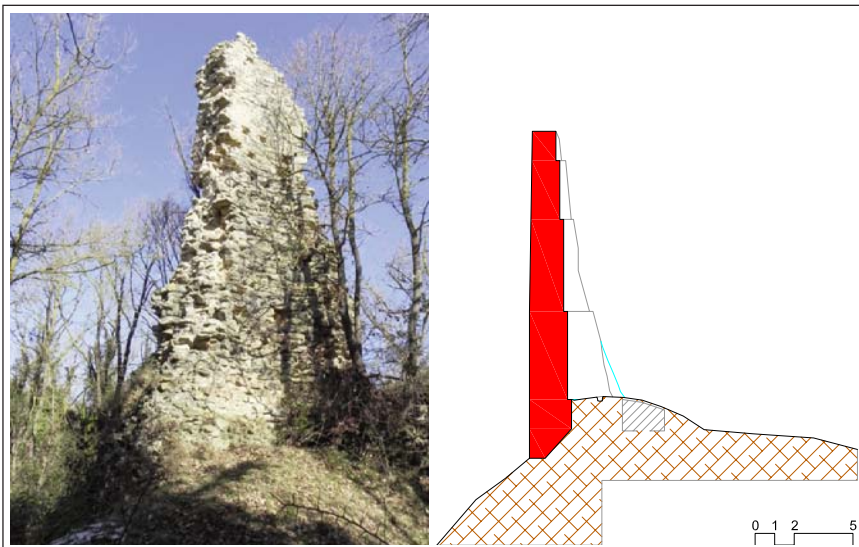
SANT ANDREU DE CASTELLCIR. Detall d'un dels suports del cor. Sembla que part de les columnes i la base siguin sota del paviment. Detall del capitell del suport anterior, és el situat a la dreta de la pica d'aigua beneïta.

Del segle XII resta una part d'una tribuna, avui transformada en cor, sostinguda per pilars adornats amb columnes i capitells esculpats.

Segons la consuetud de l'any 1666 el rector Jaume Coma fa una descripció de l'edifici. El descriu com l'actual, tot i que parla d'un cimbori amb campanar que hi havia sobre la nau central i que havien desmuntat l'any 1620. Van construir la sagristia, i la nau central es va abaixar entre dotze o tretze pams és a dir, de 2,30 a 2,50 metres. També descriu un cor que arribava fins a la meitat de l'església, però que entre els anys 1650 o 1651 va ser reduït, sembla que el resultat d'aquesta reducció és el cor que hi ha avui. Les noves reformes dels anys 1760 i 1888 van acabar de desdibuixar la tipologia basilical que segons sembla havia tingut, si més no, a la façana de ponent encara es poden veure marques d'haver tingut aquesta tipologia.

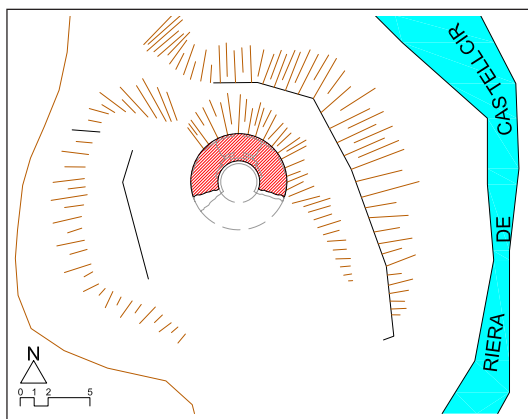
TORRASSA DELS MOROS

Hi ha qui identifica aquesta torre amb el castell de Tenes que, segons la documentació del mones-tir de Sant Benet de Bages apareix entre els anys 923 i 1020 com "*castrum de tenis*" o també de "*Tennes*" amb terme o jurisdicció. Aquest terme surt atribuït més tard al castell Cir. A partir de l'any 1014 les referències al castell de Tenes van disminuint a la vegada que van augmentant les del "*castellcirvio*" o "*castrocirvi*". Aquest canvi de denom-

LA TORRASSA DELS MOROS. Alçat pel costat que es correspon amb l'interior de la torre. Secció-alçat de la part de torre que queda al costat de la riera del Tenes o de Castellcir.

nació de les referències és el que fa, juntament amb la poca rellevància de l'emplaçament, que es posi en dubte aquesta atribució. Més, si considerem la situació enclotada de la torre davant l'encimbellament del castell de Castellcir actual, o la situació prominent de les restes que hi ha al cim del turó de Vilacís, que hom les vol identificar com a restes del castell de Tenes. De totes maneres aquestes restes són datades entre els segles XII-XIII, encara que sí que es podria considerar com a un probable emplaçament.

LA TORRASSA DELS MOROS. Planta de la torre amb els indicis d'un recinte emmurallat.

Aquest edifici era constituït per una torre circular i un recinte emmurallat situats en una lleugera elevació de terreny, al costat de la riera de Tenes o de Castellcir. De la torre, ens n'ha arribat menys de la meitat, la de la part de tramuntana i restes escadusseres del que sembla que podia delimitar un possible recinte defensiu.

La torre era lleugerament troncocònica, de tres

plantes, tot i que el mur continua per donar-ne, probablement, una altra més. El diàmetre exterior de la base és d'uns 6,90 metres i a dalt de tot, d'uns 6,60; els murs tenen una gruixària variable que va de l'1,95 m a la part baixa a 1,20 m a la part més alta. Són lleugerament atalussats per fora i escalonats per dins. L'escalonat divideix l'alçada del mur en quatre trams, el primer de 4,50 m té un gruix d'1,95 m, el segon amb una alçada de 4,70 m té un gruix d'1,70 m, de mitjana; el tercer amb una alçada de 3 m i un gruix d'1,45 m i l'últim amb un curt tram d'1,50 m d'alçada i un gruix d'1,20 m. En total una alçada de 13,70 m, des del sòl actual del que seria l'espai interior de la torre i uns 16,70 m pel costat exterior.

Els murs són realitzats amb un aparell no massa regular però que disposa les pedres en filades més o menys horitzontals. Unes pedres que són de mida més aviat petita i mitjana i que no presenten cap indicatiu de talla.

Aquesta torre, per les característiques i similituds amb d'altres, es pot datar de principi del segle XI.

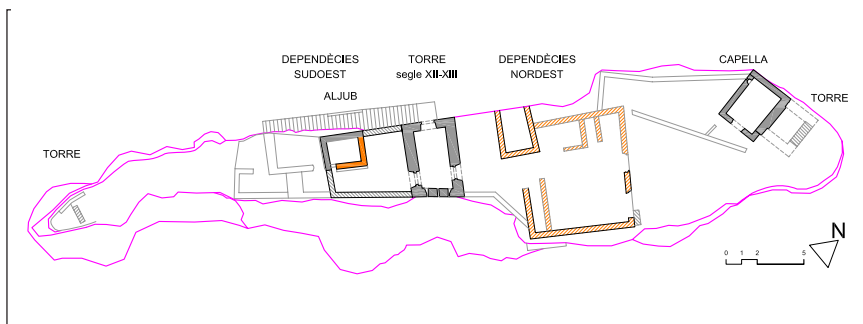
CASTELL DE CASTELLCIR O DE LA POPA

La història d'aquest castell es confon amb la de la torrassa, si més no fins al segle XI quan van desaparèixer les citacions al castell de Tenes i apareixent les del Castellcir, ja més lligades a aquest edifici.

La dinastia dels Castellcir apareix l'any 1032, quan en Gerard i la seva esposa Ermessenda van erigir l'església de Sant Andreu sobre una d'anterior. Aquest Gerard va mantenir fortes trifulgues amb els monjos de Sant Benet de Bages per uns alous que havia usurpat frau-dulentament els quals

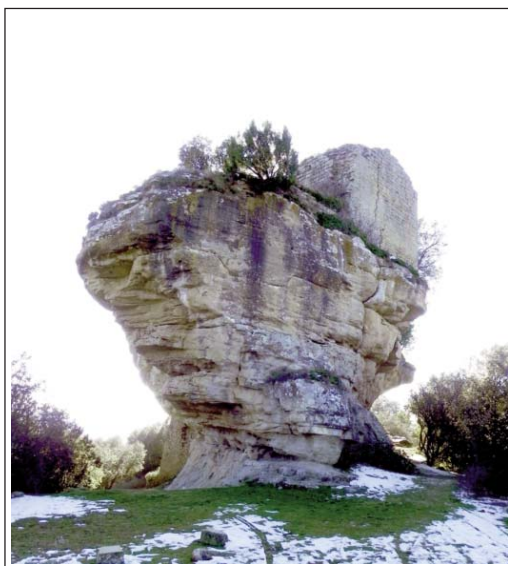
CASTELL DE CASTELLCIR. Panomàrica general de les restes que es conserven, vistes des de migdia.

PLANTA GENERAL DEL CASTELL DE CASTELLCIR, LA POPA.

va retornar el seu fill Guillem Gerard l'any 1070. A partir del segle XII fan moltes donacions al monestir de l'Estany, entre les quals hi havia el domini eminent del castell de Castellcir.

De tota manera era una família molt bel·licosa i participava en tots els conflictes que es plantejaven pel territori. L'any 1299, sembla que el castell va ser enderrocat a causa d'haver participat en el bàndol perdedor del conflicte que s'havia generat entre els senyors de Montcada i els bisbes de Vic.

CASTELL DE CASTELLCIR. Visió amb l'aparença d'una popa de barco que té el penyal on hi ha construït el castell. Dalt sobresurt la façana sud-est de la capella.

A mitjans del segle XIV, a causa dels molts problemes que donava aquesta família, el rei Jaume II assetjà el castell i el prengué quan n'era senyor Gilabert de Castellcir, personatge molt bel·licós que arribà a ser excomunicat per Roma per haver matat un canonge i un capellà.

El llinatge dels Castellcir va desaparèixer el 1348 a causa de la Pesta Negra en què van morir tots menys una noia.

El 1363 el rei va vendre aquest castell als Centelles i 20 anys més tard a la família Planella que el van tenir fins

CASTELL DE CASTELLCIR. Capella de Sant Martí adossada a la torre de l'extrem nord-est. Les restes d'aquesta torre, les podem veure en el mur de la dreta. També hi veiem l'empremta de la portalada que avui és a Mura.

l'any 1942 que va ser venut a un particular. De tota manera ja consta que, a mitjan segle XIX, funcionava com una masia. La part de la dreta de la torre, als anys 1950, els propietaris en varen treure les teules i s'inicià la degradació fins a l'estat que es troba avui. El magnífic portal adovellat que donava accés a la capella de Sant Martí es troba, segons sembla, en una casa moderna de Mura.

El castell de Castellcir és un castell roquer que ocupa i s'adapta a l'espai disponible dalt del penyal sobre el qual és edificat. És de forma allargassada i estreta amb els rostos balmats i segueix la orientació de sud-oest a nord-est.

Més o menys a la meitat s'alça un cos de planta trapezoïdal que s'identifica com la torre mestra del castell. Aquesta torre és el cos central a partir del qual, i de manera successiva, es va anar formant el gran casal allargassat, restes del qual encara podem contemplar avui.

A la part superior del penyal, només s'hi pot arribar pel costat nord-oest, a través d'una escalinata de pedra que, després de pujar una quarantena d'esglaons, ens deixa davant el portal de la torre mestra. Aquesta torre parteix el penyal en dues zones independents, que només poden comunicar-se a través de l'interior de la torre, de manera que exer-

CASTELL DE CASTELLCIR. Cos de sud-oest de la torre mestra, la planta baixa és coetània amb aquesta.

CASTELL DE CASTELLCIR. Entrada principal i única del castell que dona accés a la planta baixa de la torre mestra.

CASTELL DE CASTELLCIR. Interior de la planta baixa de la torre mestra.

cia la defensa i control de l'accés a les edificacions.

La torre és l'únic element que encara manté una certa identitat, ja que conserva en molt bon estat la planta baixa coberta amb volta de canó. Les altres edificacions estan completament derruïdes, només les de la banda de sud-oest mantenen els murs en tota l'alçada perquè són les que van ser habitades pels masovers.

La torre és construïda amb forts murs de pedra carejada posada en filades horitzontals molt regulars i uniformes. En general, amb aquest mateix aparell són construïdes les parts baixes de la majoria dels murs de les altres edificacions.

Un recinte emmurallat resseguia tot el perímetre del penyal. Als dos extrems hi havia sengles torres de defensa. De la del costat de nord-est, encara en queden dos murs, un integrat a la capella i l'altre, de poca alçada, a una distància de 3 m. Són murs d'1,2 m de gruix, fets amb pedra ben treballada i disposada en filades horitzontals força uniformes. Aquesta torre devia forçar l'orientació a nord-est de la capella.

La "Carta arqueològica de España. Barcelona" feta per Almagro, Serra i Colomines (Madrid, 1945) dona la informació que en un mur del castell hi

ha un relleu de pedra que representa a un guerrer de tipus ibèric.

Text, fotos i plànols: josep m masagué i torné, arqte.
març, 2015

BIBLIOGRAFIA

Anglada, 1991: ANGLADA i BAYÉS, Manuel. "Sant Andreu de Castellcir. Arquitectura.", dins "Catalunya romànica. Vol. XVIII. Vallès Occidental, Vallès Oriental". Barcelona: Enciclopèdia Catalana, Arquitectura, p.334.

Bolos, 1991: BOLOS i MASCLANS, Jordi. "Castell de Castellcir. Arquitectura.", dins "Catalunya romànica. Vol. XVIII. Vallès Occidental, Vallès Oriental". Barcelona: Enciclopèdia Catalana, Arquitectura, p.332

Bolos, 1991: BOLOS i MASCLANS, Jordi. "La Torrassa dels Moros. Arquitectura.", dins "Catalunya romànica. Vol. XVIII. Vallès Occidental, Vallès Oriental". Barcelona: Enciclopèdia Catalana, Arquitectura, p.336.

Català, Brasó, Pladevall, 1991: CATALÀ i ROCA, Pere, BRASÓ i VAQUÉS, Miquel, PLADEVALL i FONT, Antoni. "Castell cir" dins "Els Castells Catalans", vol 2. Barcelona: Rafael Dalmau, editor, p. 202-212.

Galobart, 2004: GALOBART i SOLER, Josep. "La consuetud parroquial de Sant Andreu de Castellcir escrita per mossèn Francesc Coma l'any 1666" dins "Miscel·lània litúrgica catalana" núm.12. Barcelona: SCEL, Institut d'Estudis Catalans, pp. 347-383.

Junyent, 1975: JUNYENT i SUBIRÀ, Eduard. "Catalunya romànica. L'arquitectura del segle XI". Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 192;

Ordeig, 1987: ORDEIG i MATA, Ramon. "Un document relatiu a l'església romànica de Sant Andreu de Castellcir" dins "Ausa" vol. XII núm. 118-119. Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, p. 197-201.

Pladevall, 1988: PLADEVALL i FONT, Antoni. "Primeres notícies històriques sobre Castellcir i el seu terme", "Sauva Negra" (Castellcir), IX, p. 17-20

Pladevall, 1991: PLADEVALL i FONT, Antoni. "Castellterçol Història de la Vila i el seu terme". Col. L'entorn, núm 20. Castellterçol: Ajuntament i Eumo edit, p. 110-116.

Pladevall, 1991: PLADEVALL i FONT, Antoni. "Castell de Castellcir. Història.", dins "Catalunya romànica. Vol. XVIII. Vallès Occidental, Vallès Oriental". Barcelona: Enciclopèdia Catalana, p. 331-332.

Pladevall, 1991: PLADEVALL i FONT, Antoni. "Sant Andreu de Castellcir. Història." dins "Catalunya romànica. Vol. XVIII. Vallès Occidental, Vallès Oriental". Barcelona: Enciclopèdia Catalana, p. 333.

Pladevall, 1991: PLADEVALL i FONT, Antoni. "La Torrassa dels Moros. Història.", dins "Catalunya romànica. Vol. XVIII. Vallès Occidental, Vallès Oriental". Barcelona: Enciclopèdia Catalana, p. 335-336.

Puig, Falguera, Goday, 1987: PUIG i CADAFALCH, J, FALGUERA, A. de, GODAY, J. "L'Arquitectura romànica a Catalunya, vol. II, del segle IX al XI". Baecelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 133-134.

Vall, Masvidal, 1983: VALL i RIMBLAS, Ramon, MASVIDAL i SALAVERT, Agustí. "El romànic del Vallès". Sabadell, ed. Ausa. p. 124;

Whittertehill, 1973: WHITEHILL, Walter Muir, "L'art romànic a Catalunya, segle XI". Barcelona: Edicions 62, p. 15.